

Az újabb, *Az előadás, a színjátszás, a rendezés művészete* című válogatás tartalmilag heterogénebb jellegű. Hevesi Sándor, mint a Thália Társaság rendezője, 1904 és 1908 között tanfolyamokat tartott a Társaság fiatal színészei számára; az előadásorozatok 1908-ban *Az előadás művészete* és *A színjátszás művészete* címmel önálló kiadványként is megjelentek — s ezek teszik ki a jelen kötet terjedelmének négyötödét. A válogatás végén, „A rendezés művészete” fejezetcímmel, Hevesinek a színpadi rendezéssel kapcsolatos cikkeiből kapunk egy csokorra valót. E válogatás anyaga viszont szemléletileg egységesebb, mint az előzőeké, egyszerűen azért, mert a két nagy tanulmány s a cikkek többsége Hevesi működésének legprogresszívabb, a világháború előtti korszakából származik.

Az előadás művészete és *A színjátszás művészete* dramaturgiai irodalmunkban addig egyedülálló, úttörő jelentőségű művek. A magyar színháznak a századforduló európai áramlataiba való bekapcsolását szolgálják: Hevesi, a korabeli európai színházkultúra ismeretében, nagy dramaturgiai, irodalmi és nyelvészeti felkészültséggel, a század eleji magyar színjátszás, előadóművészet hallatlan elmaradottsága, a színpadi dilettantizmus, a bombasztikus, retorikus, teátrális, pózoló előadásmód felszámolását tűzi céljává. Nem elvont fejtegetéseket nyújt, elméleti megállapításait mindig gyakorlati tanácsok, a példák tömege követi. A színművészet, az előadóművészet korszerű technikáját, erre vonatkozó útmutatásait a színháztudomány évezredek gyakorlatából, fejlődéséből, részletesen elemzett nagy színészi alakításokból (pl. Garrick, Talma, Rossi, Ristori, Salvini, Duse, Zaccani stb.) vonja el. A művészi megértés fogalmáról, a szerep értelmi és érzelmi átélésének s a drámaírói egyéniség tanulmányozásának fontosságáról, a megértés és megelevenítés viszonyáról, előadóművészet és színművészet különbségéről, a színpadról mint a valóság illúziójáról adott fejtegetései — közben-közben remek vers- vagy drámai szerep-értelmezések egész sora — ma is tanulságosak, többségükben helytállóak.

A rendezéssel kapcsolatos Hevesi-tanulmányok, cikkek már inkább csak dramaturgia történeti jelentőségűek, ma kevésbé aktuálisak. Kiemelkednek közülük a rendezés elméletével foglalkozó írások: pl. *A dráma és a színpad* című, mely a modern rendezésről szóló első tanulmány a magyar szakirodalomban, a *Modern rendezési eszközök* és *A festő a színpadon* címűek, melyek a színpadi illúziókeltés század eleji legkorszerűbb eszközeinek elterjesztésére ösztönöztek. A rendezéstörténettel, ill. a kor egyes nagy európai rendezőinek művészetével foglalkozó cikkei arra figyelmeztetnek, hogy korrigálásra szorul az a tétel, mely szerint Hevesi tulajdonképpen

csak népszerűsítő dramaturg volt, aki gyakran csak átvette Gordon Craig s főképp Reinhardt egyes rendezői megállapításait, s aki teljességgel Reinhardt nyomdokain haladt a maga rendezői koncepciója kialakításakor. Ellenkezőleg: Hevesi a hazai színházi viszonyokkal mindig számoló, eléggé önálló dramaturg volt, aki nem mindennapi éleslátással figyelmeztetett, pl. *A színpadi rendezés* című cikkében (1912), a Craig és Reinhardt nevéhez fűződő, a nagy színészegyenységek kibontakozását gyakran visszafojtó, az előadás egységét és stílusát olykor a színészi egyéniség rovására érvényesítő ún. kollektív színjátszás-elmélet veszélyeire. Rendezésemellete inkább Sztanyiszlavszkijek koncepciójával mutat vérségi rokonságot, amint ezt 1938-i, ihletett szépségű Sztanyiszlavszkij-nekrológia is bizonyítja.

Staud Géza sajtó alá rendezői munkája mintaszerű, jegyzetei, mutatói pontosak s könnyen kezelhetőek. Kazimir Károly előszava kissé kusza, megszerkesztetlen s talán túlzottan szubjektív hangú is, de adatai, fejtegetései lényegében elérik a kitűzött célt: vázolják azokat a körülményeket, amelyek Hevesit a két úttörő mű megírására készítették.

Rigó László

Karinthy Frigyes: Miniaturök. Kritikák, tanulmányok. A kötetet összeállította és az előszót írta Szalay Károly. Bp. 1966. Gondolat K. 365 l.

Karinthy kritikusként kezdte pályafutását a Nyugatnál és élete végéig szenvedélyesen művelte ezt a műfajt. Mégis mint kritikus és tanulmányíró alig méltatott és jóformán teljesen ismeretlen a szélesebb olvasóközönség előtt, számottevő gyűjteménye eddig nem jelent meg. Kritikus munkássága nem legértékesebb területe sokoldalú életművének, a kor irodalmát nem fogja át olyan széles látókörrrel és többé-kevésbé pontos értéktételekkel, mint a kortársak közül Babits vagy Schöpflin. Így ez a kötet lényeges új vonásokat nem adhatott hozzá eddig kialakított Karinthy-portréinkhoz, de árnyaltabb teszi ismereteinket Karinthy művészetfelfogásáról és részben alkotóműhelyéről. Egy sokoldalú műveltséggel és nagy művészi érzékenységgel rendelkező író nem rendszerezett, de rendkívül érdekes gondolatait és helyenként nagyon szép megfogalmazásait ismerhetjük meg belőle a kor irodalmáról és általában az irodalomról.

Kritikái, tanulmányai irodalom az irodalomról. Nem tudományos egzaktussággal, objektív kritériumok alapján írja ezeket az írásokat, hanem művészi beleérzéssel. Ha egy műhöz közeledett, rábízta magát mű-

vészi és morális ösztönére, érzékenységére, és ez ritkán csalta meg. A valóban nagy és értékes alkotásokról egy bizonyos „szent áhítattal” írt. Mindig érezzük kritikái mögött a személyes élmény hitelességét. Ami érdekelt, megfogta a műben, az továbbbrezónál a kritikában. Ez a nagy lírai hitelességű rezonancia egyre inkább tisztul. A fiatalkori írásaiba gyakran benyomuló zavaros nézetek, disszonáns hangok fokozatosan ritkulnak. Egyre gyakoribbak rendkívül pontos megfigyelései, villanó gondolatai, amelyek éles fénysugárral világítják meg egy vers, regény vagy színdarab belső világát, részletét. Néhány mondatnyi, tömör és szép megfogalmazásban fel tudja idézni egy-egy mű hangulatát. Viszont értékes részletmegfigyeléseit nem foglalja egységes kritikusi koncepcióba. Könyve, hogy a Babits irodalomtörténetéről írott jellemző szavaival éljek: „elejétől végig egyetlen élenk és lüktető vallomás az élményről”.

A kötet változatos témavilága Karinthy széleskörű érdeklődését mutatja. Legértékesebbek a kortárs nyugatosokról írt kritikái. Ady igazi nagyságát nem ismerte föl, de Tóth Árpád és Babits líráját nagyszerűen érti és elemzi. Kritikusi munkásságának csúcsa az ötvenéves Kosztolányiról szóló írása és a Kosztolányi-nekrológ. Ezekből már teljesen

hiányzanak a fiatalkori írásaiban fel-felbukkanó zavaró motívumok, disszonáns hangok, amelyek jellemzők például A szegény kisgyermek panaszainak 1910-ben írt kritikájára. A Nyugat, az új irodalom védelmében szellemesen ítéli el a provinciális dilettantizmust, az álegyszerűséget. Kisjelentőségű vagy ma már teljesen elfeledett költőkről szóló kritikáiban felbukkan Karinthy egyik leg-sajátabb hangja, a parodisztikus hang. „Kritika és paródia valahol összeér munkásságában” — állapítja meg Szalay Károly értő és lényegre törekvő bevezetésében. Nemcsak a lírát, hanem a kortárs prózát is élénk szemmel figyeli Karinthy. Figyelemreméltó kritikákat ír Móricz Zsigmondról, Kaffka Margitról, Csáth Gézaról, Herczeg Ferencről és egy nagyon szép nekrológot Móra Ferencről. Néhány régi és kortárs külföldi író egészíti ki a sort.

Nem minden írása örökértékű — azok közül sem, amelyek e kötetben jelentek meg —, de mind hiteles, érzékeny rezonancia, érdekes egyéni állásfoglalás. Nemcsak ismereteket közölnek, hanem a személyes élmény rögzítésével az olvasó esztétikai élvezetét segítik, egyéni állásfoglalásra készítetnek.

Molnár Frigyes